שביתת הימאים

מפא"י שברה את השביתה בכוח רב מפני שהדמוקרטיה שהימאים תבעו באיגוד המקצועי סיכנה את הברית שהתגבשה אז בינה לבורגנות. המדיניות החברתית החדשה העבירה את עיקר הנטל הכלכלי לתחתית שוק העבודה, והעובדים נדרשו להתאפקות ולריסון מתוך "אחריות לאומית". שליטה מלאה באיגודי העובדים הפכה בתנאים אלה לחיונית.

דב חנין ודני פילק

שביתת הימאים – או "מרד הימאים" כפי שכונתה – היתה אחד האירועים הבולטים בחיי ישראל הצעירה של ראשית שנות החמישים. זו היתה שביתה דרמטית: בשלהי 1951 הושבת הצי הישראלי כולו. דיכויה של השביתה היה אף דרמטי יותר מן השביתה עצמה: הוא כלל עימותים אלימים באוניות, הפגנות סוערות והתנגשויות בשערי נמל חיפה, וגיוס מנהיגי השביתה לצבא.

במלאת 40 שנה לשביתת הימאים נערך יום עיון ברמת אפעל. המשתתפים ייצגו שני כיוונים: כמה מוותיקי הימאים תיארו את השביתה כפי שהם חוו אותה, ואילו אנשי האקדמיה סיכמו אותה מנקודת מבטם (ליסק ואחרים 1992). למעשה התקיימו, במסגרת כינוס אחד, שני דיונים מקבילים שלא נפגשו. יום עיון זה ממצה היטב את אופיה של ההתמודדות הרטרוספקטיבית עם שביתת הימאים ועם אירועים דומים. קיימים אמנם תיאורים חווייתיים והיסטוריים של המשתתפים עצמם, כדוגמת תיאורו של נמרוד אשל (אשל 1994) – ממנהיגי השביתה – וכדוגמת זיכרונותיו של יוסף אלמוגי (אלמוגי 1980) – ממדכאיה. אך הניתוח האקדמי נוהג להסתפק בשילוב השביתה כאנקדוטה נוספת ברצף סיפורי כללי של תולדות המדינה – רצף סיפורי החסר מימד חברתי ומעמדי ממשי.

אופן ההתייחסות האקדמית אל שביתת הימאים צריך, כשלעצמו, לעורר פליאה. הניתוח האקדמי הרווח של החברה הישראלית מכליל שביתות במסגרת של היסטוריה מדינית בלבד, ולא במסגרת של היסטוריה חברתית. כך, למשל, שביתת הימאים תוארה כמרד אחרון של דור הפלמ"ח נגד התמסדות דפוסי המדינה, או כביטוי של רוח החלוציות אל מול התמסדות הממלכתיות (ליסק ואחרים 1992). היה גם עיסוק במימד של המאבק בין מפא"י למפ"ם, ואפילו חיבור להקשר של המאבק הבין-גושי של שנות מלחמת קוריאה (שם).

כל הדיונים מתאפיינים במכנה משותף אחד: אימוץ בלעדיות ההקשר הפוליטי להבנת השביתה, ללא התייחסות למימד המיידי שלה, המעמדי-חברתי. עד היום נותר הניתוח המעמדי-חברתי במידה רבה מחוץ לתחום האופייני לסוציולוגיה הישראלית. התפיסה הדומיננטית בחקר החברה הישראלית רואה במימד הלאומי נתון יסוד, שממנו נגזרת כל התפתחות החברה. מקורה של תפיסה זו בגישה הציונית הקלאסית – ייחודיות העם היהודי, נפרדות ההיסטוריה היהודית מהיסטוריות אחרות והתפתחותה של ישראל כמקרה היסטורי מיוחד.

אך הבנת חשיבות המימד הלאומי בעיצוב החברה אינה מביאה בהכרח למסקנה, שמימד זה הפך את ישראל למקרה כה מיוחד עד שדפוסי ניתוח חברתי וכלכלי אינם יכולים להתאים לו. אין ספק כי בהבניה החברתית-מעמדית בישראל יש למימד הלאומי מקום נכבד, ולכן הניתוחים הביקורתיים צודקים בהצבת התפתחותה בהקשר הסכסוך הלאומי. אבל אין להתייחס להקשר זה לבדו ובתוך כך להעלים מן הניתוח את המאבקים החברתיים. עם כל השפעתו, העימות הלאומי אינו יכול למקם את התפתחות ישראל בחלל חברתי ריק. הרי ישראל לא נמצאה מעולם מחוץ לעולם החברתי הממשי, וגם כאן נוצרה והתקיימה חברה שאופיינה בכל הסתירות החברתיות שאפיינו את האנושות במאה ה-20.

התפיסה המבססת את כל התפתחותה של ישראל על המימד הלאומי היא התפיסה ההגמונית בשיח הפוליטי והמחקרי הישראלי. הגמוניה הופכת אופן ראייה אחד של המציאות ל"טבעי", ומקשה על עצם תפיסתם של אופני ראייה אחרים. תפיסת כל המציאות הישראלית כבנויה סביב לסכסוך הלאומי אכן נשענת על מימד חשוב של המציאות, אך הפיכת התמונה לחד-ממדית הופכת אותה גם לבלתי נכונה. ראייה חד-ממדית החסרה מימד חברתי אף מזינה, באופן בסיסי, את המעגל השוטה המצוי בקרב השכבות המבוססות בישראל של השנים האחרונות – מעגל שהנתונים בו נעים, במחזוריות ידועה, מאופטימיות קיצונית לייאוש גמור, כאשר כל פעם מחדש הם נדהמים מעוצמת תוצאותיהם הפוליטיות של המתחים החברתיים.

איננו מבקשים לבסס את הסבר שביתת הימאים על המימד החברתי-מעמדי לבדו. לשביתת הימאים אכן היו הקשרים שונים – מאבק פוליטי בין-מפלגתי, מאבק בין-מוסדי על כוח ושליטה, ואף מאבק נגד תרבות החיים והפעולה של יוצאי הפלמ"ח. אין בכוונתנו להמעיט

1956 ולצרפת (שמרכזות כוחות צבא בקפריסין). 9 < כישלון שיחות קהיר על עתיד תעלת סואץ. 10 < חיילים ירדנים הורגים שישה חיילים ישראלים באזור חברון. 19 < מנהיג נטורי קרתא, הרב עמרם בלוי, אומר כי בני העדה מוכנים לעבור לירדן. 21 < בכורה לסרט באין מולדת, של הבמאי העצמאי נורי חביב, על עולי תימן ולבטי עלייתם לישראל. סרט ראשון בצבע, ואחד הראשונים הדובר עברית לכל אורכו. משרד החינוך מסרב לשלוח את הסרט לפסטיבל ונציה, "בהתחשב ברמה הבינלאומית החשובה של הפסטיבל". חביב, במאי מנוסה, שצילם סרטים רבים בעיראק ובטהראן וביקש לפתח קריירה קולנועית בישראל, יעזוב בעקבות הקשיים. 22 < מאות משתתפים בוועידה יהודית־ערבית בחיפה למען שלום עם ארצות ערב ושוויון למיעוט הערבי. נצרת מוכרזת שטח צבאי סגור ונמנעים היתרי יציאה לחיפה. 23 < חייל ירדני פותח באש על משתתפי כינוס ידיעת הארץ ברמת רחל; ארבעה הרוגים ועשרות פצועים. יומיים אחר כך יפשוט כוח ישראלי על מחנה צבאי ירדני בחוסאן.

+ פיליפ האלסמן, הצלם שגילה את מרלין מונרו, מבקר בארץ במסגרת הכנת כתבה על נשים מ־16 מדינות. < פתחי לי אחותי, ספר של אורה שם־אור, הכולל סצינות אירוטיות ולעג למנגנון הביורוקרטי: עולה ותיקה מאבדת את מקום מגוריה ומתחפשת לעולה חדשה כדי להתקבל למעון לנערות.

'טקסים', פרסום רשמי של צבא הגנה לישראל, מטכ"ל/אכ"א, מחלקת פרט – ענף משטר ומשמעת.

אוקטובר 4 < **חמישה ישראלים נרצחים בדרך מסדום לבאר־שבע. 10 < פעולת תגמול של צה"ל בקלקיליה: שמונים הרוגים ירדנים; משטרת העיירה נהרסת. 12 < אורי קיסרי מסנגר בהארץ על סטודנטים הלומדים בחו"ל ואינם חוזרים. 15 < בגין תוקף בכנסת את פעולות התגמול וטוען כי על ישראל לכבוש לתמיד שטחים בגדה המערבית. 16 < ח"כ דוד הכהן, מנכ"ל סולל בונה, קורא בכנסת להתקרב למדינות החדשות באסיה ולתרגם את התנ"ך לשפות מזרח אסיאתיות. 26 < ישראל מתחילה לגייס מילואים; חיפושים נרחבים ומעצרים בכפרים דרוזיים לאחר הפצת כרוזים, החתומים בידי אנשי דת דרוזים מהר הלבנון, נגד שירות הדרוזים בצה"ל. 29 < כוחות צבא ישראליים פולשים לסיני. המבצע מתואם עם צרפת ובריטניה, שמטוסיהן מפציצים יעדים במצרים. חצי האי ייכבש בתוך ארבעה ימים. צרפת ובריטניה יסכלו כל החלטה של מועצת הביטחון להכריז על הפסקת אש. מצרים דוחה את הצעתן להכניס את כוחותיהן לערי התעלה בתמורה להפסקת אש. < אנשי משמר הגבול מבצעים טבח בתושבי כפר קאסם, שחזרו לבתיהם מהשדות עם ערב מבלי לדעת כי שעת העוצר הוקדמה. ארבעים ושלושה הרוגים ופצועים רבים. הפרשה מושתקת תחילה, ותיחשף בראשונה בכרוזים שידביקו ברחובות תל־אביב מרדכי שטיין ואנשיו. במשך כחודש וחצי תתפשט הידיעה על הפרשה ברמזים, וללא הודעה רשמית. בדצמבר ייכנע בן־גוריון ללחצים וימסור הודעה בכנסת, במסגרת הסדר שעל פיו הממשלה תסכים לעריכת משפט פומבי לנאשמים והאופוזיציה תוותר על דיון בנושא. כעבור שנה יורשעו שמונה מהנאשמים. פסק הדין יגדיר את הפקודה שעל פיה פעלו כ"בלתי חוקית בעליל". כעבור שנה נוספת יזכו בחנינה. מפקד החטיבה, אל"מ ישׂשכר שדמי, יידון לקנס של 10 אגורות ולנזיפה.**

+ נחשפות שתי פרשיות ריגול: אזרחית אמריקנית שהתאהבה בקצין סורי ונתפסה בארץ, ועולה מברה"מ, לוחם פלמ"ח לשעבר, שעזב את הארץ ויצר קשר עם המצרים. < במתח הגבוה, קובץ סיפורים ומחזה של ש. שלום. < שאול ויוהאנה, רומן של נעמי פרנקל. < שחור־יום ודממה, ספר שירה של יחיאל אמיתי.

נובמבר 5 < **ברה"מ מחזירה את שגרירה בישראל. < כוחות בריטיים וצרפתיים נוחתים בפורט סעיד. 6 < בריטניה וצרפת מחליטות על הפסקת אש. עצרת האו"ם דורשת פינוי הצבאות הזרים משטח מצרים. 7 < בן־גוריון בכנסת: לא נחזור לקווי שביתת הנשק. 8 < עצרת האו"ם דורשת נסיגת הצבאות הזרים משטח מצרים. < בן־גוריון קורא בשידור רדיו מכתב של ראש ממשלת ברה"מ, ניקולאי בולגאנין, ובו איום חריף על ישראל. מודיע על החזרת הצבא מסיני והסכמה להצבת כוח בינלאומי של האו"ם בחצי האי. 13 < ברה"מ מבטלת חוזה אספקת דלק לישראל. 14 < כוח או"ם יוצא לתעלת סואץ. בריטניה וצרפת מוכנות לפנות את כוחותיהן. 24 < רדיפות יהודים במצרים: חלקם נכלאים במחנות. חוק מצרי שולל**

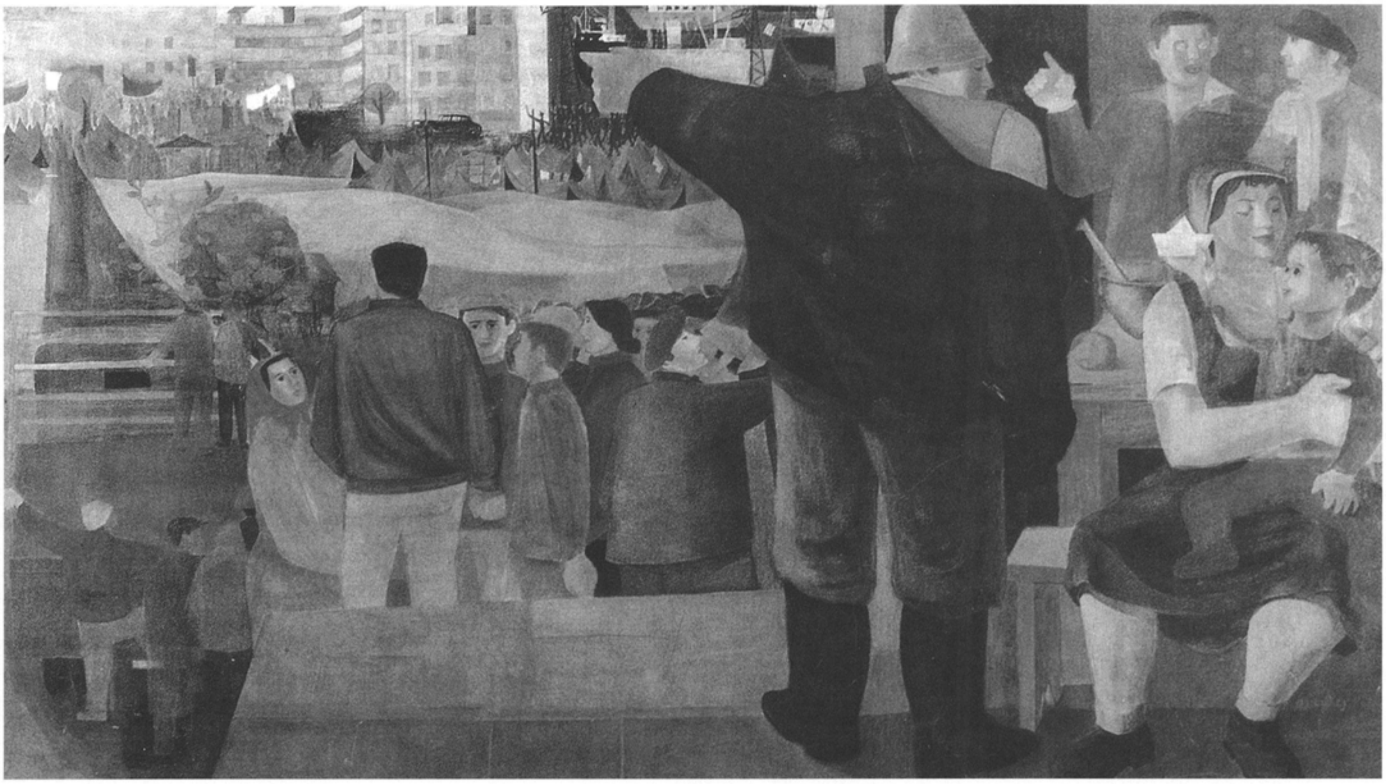

נפתלי בזם, "לעזרת הימאים", 1954, שמן על בד, אוסף מערכת 'על המשמר', תל־אביב.

בחשיבותם של הקשרים אלה, וודאי שלא להתעלם מהם. ואולם, אנו מבקשים להחזיר למימד החברתי־מעמדי את מקומו המרכזי בשביתה, ובמיוחד בהבנת דיכויה. באמצעותו נוכל להבין מדוע היה זה חיוני כל כך, מנקודת מבטן של הרשויות, לדכא את השביתה באלימות.

דיכויה של שביתת הימאים לא היה פרי גחמה אישית של בן־גוריון לבדו, אלא מהלך מתואם של מנגנוני השליטה השונים של מפא"י: הממשלה, צמרת ההסתדרות וראשי מועצת פועלי חיפה. אנחנו טוענים כי בבסיס שביתת הימאים היה מאבק על דמוקרטיה באיגוד המקצועי, והיא דוכאה מכיוון שבראשית שנות החמישים מפא"י לא יכלה להתיר דמוקרטיה כזו. מפא"י היתה מחויבת לדכא את השביתה, מאחר שבתקופה הנידונה היא גיבשה ברית חברתית עם השכבות האמידות באוכלוסייה – ברית שהתגלגלה גם לקואליציה ממשלתית עם הציונים הכלליים, תוך אימוץ מדיניות של ריסון עובדים, יצירת שוק עבודה מפוצל ודחיקת שכבות רחבות של עובדים (בעיקר עולים חדשים) לתחתיתו. מדיניות חברתית זו לא היתה יכולה להתיישב עם דמוקרטיה איגודית.

ב.

שביתת הימאים פרצה בסוף שנת 1951, באוניות חברת שוהם – לימים, חברת צים. לשביתה הגדולה קדמו סכסוכים יחידניים על תנאי עבודה באוניות אחדות של החברה. סדרה זו של סכסוכים התנהלה על רקע אי־שביעות רצונם של הימאים מהנציגות המוסדית שלהם – קרי, אגודת הימאים, שבהיותה כפופה למועצת פועלי חיפה ולמנהיגה, יוסף אלמוגי, לא הגנה על הימאים במאבקיהם המקצועיים. קו התיחום בין האגודה לבין המעביד – הנהלת שוהם – לא היה ברור. גולדינסקי, מזכיר האגודה בתקופה שלפני פרוץ השביתה עבר, למשל, לכהן בתפקיד ניהולי בחברת שוהם. הימאים חשו שהאגודה אינה מייצגת את האינטרסים האמיתיים שלהם; תחושתם הוחרפה אף יותר בשל העובדה שחברי האגודה לא נבחרו בבחירות דמוקרטיות, ומזכיר האגודה עצמו כלל לא היה ימאי. עקב כך בחרו הימאים, ב־4 ביוני 1951, "נציגות זמנית" – קבוצה קטנה של ימאים שנבחרו באופן ישיר וייצגו את המקצועות הימיים לסוגיהם. מועצת פועלי חיפה סירבה להכיר בהליך בחירה זה ובייצוגיותם של הנבחרים, אך בשלב מסוים הושג הסכם בין אגודת הימאים ומועצת הפועלים לבין "הנציגות הזמנית".

ביוני 1951, זמן קצר אחרי בחירת הנציגות הזמנית, פרצה שביתה באונייה נגבה, שעגנה בנמל מרסיי. השובתים, שתבעו שיפור בתנאי העבודה, נכנסו למשא ומתן ישיר עם חברת שוהם, שהביא לחתימת הסכם בין החברה לשובתים ולסיום השביתה. על פי הסכם זה התחייבה הנהלת שוהם שלא לפגוע בשובתים ובנציגיהם – ועד עובדי נגבה. הנהלת

1956 מ"יהודים ציונים" את האזרחות המצרית. 25 > משפחות ראשונות מתיישבות בעיר אשדוד. 27 > מכשיר האזנה נמצא בביתו של ח"כ תופיק טובי בחיפה. 29 > מוקמת נצרת עלית, ברכס שמעל נצרת. לעיירה יועברו תחילה משרדים ממשלתיים. הפקידים יידרשו ללון במקום ויישללו מהם דמי האש"ל.

+ מחזה רגיל, הצגה בתמונות קצרות, על פי מחזה של יורם מטמור, בקאמרי. סצינות של ילדות בשכונה, מחתרת, מלחמה, בתי קפה בניו־יורק, בפריס ובתל־אביב, פחד מנישואין וריקנות קיומית שלאחר המלחמה; הגיבור שב לקיבוץ ונהרג מאש מסתננים. > ויכוח ציבורי בשאלת הנסיגה מרצועת עזה. אחדים מהמתנגדים קוראים לנצל את השלטון הישראלי לפתרון בעיית הפליטים. > שני מחזות מצליחים של אהרן מגד: חמש־חמש בתיאטרון האהל, הלהיט הקופתי הגדול ביותר של התיאטרון; איי לייק מייק בהבימה.

ידיעות אחרונות
עשרות ירדנים נקברו בהריסות תחנת גרנדל

'ידיעות אחרונות', 14.9.56.

דצמבר 1 > צה"ל מתחיל לפנות את סיני. 18 > הממשלה מבטלת אישור יבוא ספרים מברה"מ. 26 > "מסתנני המחר?", כתבה של שלום כהן בעולם הזה על הפליטים ברצועת עזה. לטענתו כמעט כולם היו רוצים להיות אזרחי ישראל ולחזור לחיים של שלום.

+ תיאטרון עונג, שהקימו שחקנים לשעבר בדו־רה־מי ולי־לה־לו בניו־יורק מציג תוכניות הומור ביידיש ובעברית. > פרנסואה ראש גזר, של ז'יל רנאר, בתיאטרון זירה. הצלחה מסחרית ראשונה של התיאטרון. > רואה אור תרגום מצות וחצי של הנרי מילר, מעוטר ברישומים של בצלאל שץ. > שחור על גבי לבן, מאת אפרים קישון, מוצג בהבימה. > ארכיאולוגים וגיאוגרפים ישראלים בסיני: מבקשים לזהות את הר סיני ואתרים תנ"כיים אחרים. > מג'נון ליל, הצגה בערבית של קבוצת שחקנים עולים מארצות ערב בהדרכת אריה אליאס. הבכורה בתל־אביב, ואחריה מציגה הקבוצה בעזה ובכפרי הגליל. בעקבות ההצלחה, אליאס יקים וידריך קבוצת תיאטרון בנצרת. > תערוכות: גרשון קניספל בגלריה כ"ץ, רות שלוס במקרא סטודיו, נפתלי בזם בגלריית צ'מרינסקי. > הספרים החיצוניים מופצים במסגרת המבצע להפצת ספרי יסוד של הארץ. א.א. גרשוני קורא בדגלנו, ביטאון צעירי אגודת ישראל, לעודד את הספרות החרדית, שכעת אינה קיימת. היא דרושה לחרדים הנמצאים "במעגל החיים" ואינם בעלי גישה אל המקורות.

1957 ינואר 5 > דוקטרינת אייזנהאור: מנשר של נשיא ארה"ב לקונגרס, שבו ארה"ב מאיימת להפעיל כוח נגד השתלטות קומוניסטית ומצהירה שתגן על כל מדינה שתצטרף לדוקטרינה. 6 > תשע מאות שישים ושבעה יהודי מצרים מגורשים לנאפולי – שביתה ביישובים הערביים, במחאה על הטבח בכפר קאסם. > שר הפנים, ישראל בר־יהודה, מסרב לאשר חוק עזר עירוני של עיריית תל־אביב האוסר גידול, אספקה ומכירת חזיר ומוצריו בשטח השיפוט העירוני. בחודש אפריל תאשר העירייה תיקונים בחוק לפי דרישת הממשלה. בחודש מאי תקבל מועצת עיריית ירושלים חוק שהוכנסו בו תיקונים דומים. 8 > מתחיל השלב השני בפינוי סיני. 9 > שמואל מיקוניס, איש מק"י, מגנה מעל דפי פרבבדה את הפלישה הישראלית למצרים. 15 > הצבא מפנה את אל עריש. 17 > האו"ם תובע מישראל נסיגה מלאה. דיונים בהצעת המדינות הבלתי מזדהות להטלת עיצומים על ישראל. 23 > הכנסת מאשרת את הודעת בן־גוריון כי ישראל תוסיף להחזיק בעזה גם לאחר פינוי סיני. 30 > מעמד משקיף לסיעת אגודת ישראל בוועדות החוץ והביטחון והכספים.

+ זה קרה בשנחאי, הצגה בתיאטרון זוטא מייסודו של זיגמונד טורקוב, מוותיקי התיאטרון היהודי בפולין; זה האיש, של עמוס קינן בתיאטרון זירה, מחזה בתמונות קצרות בעלות גוון אבסורדי. ההצגה יורדת לאחר שבוע לקול מחאות הקהל; אנה פרנק מוצג בתיאטרון הבימה.

פברואר 2 > האו"ם קורא שוב לישראל לסגת מרצועת עזה וממפרץ אילת. ישראל דורשת ערבויות לחופש השיט במפרץ. 6 > ארה"ב מטילה עיצומים כלכליים על ישראל ומפסיקה משלוחים של עודפי מזון. 9 > הפגנה גדולה של חרות בתל־אביב נגד הנסיגה מסיני. 13 > נחתם הסכם לפינוי הצבא הבריטי מירדן. 21 > ארה"ב תובעת מישראל לסגת גם מרצועת עזה.

שוהם לא קיימה את ההסכם, ובהגיעם לנמל חיפה חיכו לחברי הוועד צווי גיוס, והם הורדו מן האונייה על ידי המשטרה.

הקרע בין מועצת פועלי חיפה לבין הימאים הוחרף. נציגי הימאים ביקשו לכנס בית דין הסתדרותי, כדי לתבוע את אגודת הימאים ואת מועצת פועלי חיפה על מעשיהן בזמן השביתה באונייה נגבה. בשלב זה פעל אלמוגי, מזכיר מועצת הפועלים, להפיכת בית הדין לזירה של תביעה הסתדרותית נגד הימאים. המשפט התנהל באוקטובר 1951. בית הדין החליט לנהל את המשפט בשני שלבים: בשלב ראשון לדון בתביעתן של האגודה ומועצת הפועלים, ובשלב שני לדון בתביעתם של הימאים. ואולם, המשפט הופסק כשבית הדין נדרש לדון בתביעת הימאים, ומעולם לא חודש.

בנובמבר 1951 נערך בחיפה "כינוס הימאים", שציריו נבחרו על ידי כלל ציבור הימאים. לאחר שהנהגת ההסתדרות סירבה להכיר בהתארגנות כבארגון יציג של הימאים, החליט הכינוס על התפטרות הימאים מעבודתם, כלומר על השבתת הצי. זו היתה תחילתה של "השביתה הגדולה" של הימאים: העובדים שהו באוניות אך לא הפעילו אותן. השביתה התמקדה באוניות שעגנו בנמל חיפה, והצטרפו אליה אוניות אחרות שנכנסו לנמל.

חשוב להדגיש כי בשלב זה תביעות הימאים לשיפור תנאי העסקתם נדחקו לקרן זווית, והעימות התמקד בתביעת הימאים להכיר בהתארגנותם הדמוקרטית. לאחר שהקרע בין הימאים לבין מזכיר האגודה – שנתמך על ידי מזכיר מועצת פועלי חיפה אלמוגי – התברר כסופי, פנו הימאים להנהגת ההסתדרות. הנהגת ההסתדרות ומועצת פועלי חיפה דחו את תביעת הימאים להכיר בהתארגנותם, ובפרוץ השביתה השתתפו שני מוסדות אלה באופן פעיל בדיכויה.

שביתת הימאים דוכאה בעוצמה רבה: הימאים הורדו מן הספינות, תוך השתלטות אלימה של המשטרה. ספינות שובתות הופעלו על ידי "מתנדבים" שוברי שביתה. הפעלת הכוח המדינתי כנגד העובדים הגיעה לשיאה כשמנהיגי השביתה גויסו לצבא. לאחר גיוסם בחר "כינוס הימאים" בהנהגה אלטרנטיבית, אשר בתגובה להוצאת צווי הגיוס החריפה את צעדי השביתה. כך הושבתו גם אוניות הצי הישראלי שעגנו בנמלים בחו"ל. העימות הגיע לשיא נוסף בעת ההתנגשויות עם המשטרה ב"יום שישי השחור" של אמצע דצמבר, שבו שובתי אוניית רימון ואוניית תל־אביב הורדו מאוניותיהם בכוח על ידי שוטרים.

ימים אחדים לאחר אותה התנגשות הגיעו הצדדים להסכם, שעל פיו הופסקה השביתה. ההסכם כלל שלושה סעיפים: 1. יוחזרו כל הימאים לעבודתם; 2. ההסתדרות תשתמש בהשפעתה לשחרור המגויסים; 3. הנושאים הארגוניים ייבדקו על ידי ההסתדרות.

ג.

שביתת הימאים בולטת, בראש ובראשונה, באופן דיכויה. השביתה עצמה לא היתה חריגה; לפני הקמת המדינה, ואף אחריה, היו שביתות בנושאי שכר ותנאי עבודה. אפילו קריאת התיגר החריגה על המוסדות ההסתדרותיים – הפן הארגוני של השביתה – אינה, כשלעצמה, הסבר מספק לאופן הצגת השביתה על ידי הממסד ולאופן דיכויה. שלוש שנים מאוחר יותר, למשל, ב־1954, שבתו העובדים האקדמאים. גם בשביתה זו – כמו בשביתת הימאים – העובדים (הרופאים) דרשו להתארגן באופן אוטונומי. אמנם, בשלב ראשון סולקה ההסתדרות הרפואית מן ההסתדרות, אך לאחר מכן הושגה ביניהן פשרה. תגובת הממשלה היתה מתונה יחסית: היא לא דיכאה את השביתה בכוח אלא הגיעה להסכם פשרה עם העובדים בתיאום עם ההסתדרות. הפשרה היתה אפשרית מאחר שהרופאים, עובדים ממעמד כלכלי־חברתי מבוסס יותר, היו שותפים לברית ההיסטורית החדשה של מפא"י ושכבות הציבור האמידות, ולכן נדרשה הממשלה להתחשב באינטרסים שלהם.

כשפרצה השביתה במפעל אתא, שש שנים לאחר שביתת הימאים, התייצבה מועצת פועלי חיפה לצד העובדים, אשר מחו על התעלמות בעל המפעל מהסכם תוספת היוקר הכללי במשק, ואילו הנהגת ההסתדרות והממשלה יצאו נגדם. שלא כבפרשת אתא, דיכוי שביתת הימאים היה פרויקט משותף של מנהיגי מפא"י בכל הרמות: דוד בן־גוריון, ראש הממשלה; פנחס לבון, מזכ"ל ההסתדרות; ירוחם משל, עסקן האיגוד המקצועי; ויוסף אלמוגי, מזכיר מועצת פועלי חיפה. כמו עוצמת הדיכוי, כך גם ההסכמה הרחבה במפא"י לביצועו מחייבת הסבר. בדיכוי השביתה השתתפו גם מנהיגי מפא"י שלא היו שותפים לתפיסה הממלכתית הבן־גוריונית, כגון פנחס לבון, אשר נהפך לאחר עשור, בימי "הפרשה", לסמל ההתנגדות לתפיסה זו.

במקרה של שביתת הימאים היתה תמימות דעים בין ההסתדרות, מועצת פועלי חיפה והממשלה – ומפא"י כחוט מקשר בין השלוש – שיש לשבור את השביתה. לשם כך השתמשו בשלל אמצעים: החלטות גינוי של ההסתדרות והכנסת, שבירת השביתה על ידי "מתנדבים", הורדת הימאים מהאוניות על ידי כוח משטרה, "הלשנה" לשלטונות ארצות־הברית על היות הימאים השובתים "קומוניסטים", ואף צעד חריג של גיוס מנהיגי השובתים לצה"ל, שהעיד יותר מכל על מעורבותו המקיפה של המנגנון המדינתי בשבירת השביתה.

שביתת הימאים התרחשה בתקופת מעבר לברית החברתית החדשה, שהתבססה על שינוי במדיניות הכלכלית־החברתית. כמה חודשים לפני כן, ביולי 1951, זכתה מפא"י ב־45 מנדטים בבחירות לכנסת השנייה, וכך הבטיחה את המשך שלטונה במדינה. ניצחונה זה של מפא"י בבחירות לכנסת התרחש בזכות תמיכתן המסיבית של השכבות החברתיות החלשות, ובעיקר של העולים החדשים, שהיוו כמחצית מכלל הבוחרים. שכן, מפא"י ספגה אז ירידה חדה בכוחה בקרב היישוב הוותיק בארץ, שהעדיף לחזק מאוד את הציונים הכלליים, שזכו אכן ב־20 מנדטים.

בחירות 1951 היו אקורד אחרון בהתבססותה של מפא"י על קואליציה שייצגה את המעמדות הנמוכים. כבר באותה שנה נטשה מפא"י את המדיניות הכלכלית שכוונה לריסון האמידים – ה"צנע" – לטובת מדיניות

1957 הכנסת דורשת מהממשלה לקיים את החלטתה הקודמת ולא לסגת. 28 > הסכם בין ישראל לארה"ב על הנסיגה. עזה לא תוחזר לידי מצרים ויוקם בה מינהל של האו"ם. אחדות העבודה ומפ"ם מתנגדות.
+ שערוריה בגימנסיה, תוכנית של תיאטרון דו־רה־מי. > שלושה בסירה אחת: בעקבות הצלחת תוכנית הרדיו יוצא ספר עם מבחר קטעים. > שירת העמק, קובץ סיפורים של שלום אש, מביקוריו בארץ־ישראל. > מנהיגי אגודת ישראל תוקפים בחריפות את הכוונה להקים בית מדרש לרבנים שיילמדו בו לימודי חול בצד לימודי קודש, ומזהירים כי סופן של יוזמות כאלה לנסות לתקן את הדת ברוח הזמן.

'שלושה בסירה אחת', מערכונים וקטעי סאטירה, עורכים יהודה האזרחי ויצחק שמעוני, ספרית מעריב, תל־אביב.

מארס 2 > ישראל מודיעה באו"ם על נכונותה לנסיגה מסיני. > הלהקות הישראליות ממבו, צ'ה־צ'ה־צ'ה ורוקנרול מופיעות בפסטיבל ג'ז ברמת־גן. 3 > התנקשות בישראל קסטנר, שימות מפצעיו אחרי 11 יום. הרצח מעורר סערת רוחות ציבורית. שני חשודים, זאב אקשטיין ודן שמר, נעצרים מיד ומודים במעשה. חשוד נוסף, יוסף מנקס, ייעצר כעבור זמן. לטענת המשטרה, הרוצחים פעלו בשליחות מחתרת, גלגול של "מחתרת צריפין", שהתארגנה סביב חוג סולם וישראל אלדד. מאגר נשק יתגלה בביתו של ישראל טייג בכפר סבא. יעקב חרותי יואשם בהנהגת המחתרת ויופעלו עליו לחצים להפליל את ישראל אלדד ואת ראובן (רומק) גרינברג. הרצח והמעצרים המהירים מחזקים את המודעות לקיומו של השב. (שירות הביטחון) שהוכחש עד עתה. 6 > ישראל מפנה את רצועת עזה. כוח חירום של האו"ם מגיע לאזור. 7 > מצרים פותחת מחדש את תעלת סואץ. 8 > הפגנות סוערות בעזה. מצרים שולחת שוטרים לרצועה. מסתיים פינוי סיני. 13 > מצרים מחליטה לחדש המינהל האזרחי בעזה. 17 > שנים־עשר פועלים, חלקם ערבים וחלקם חברי מק"י, מפוטרים מבתי הזיקוק בחיפה מ"סיבות ביטחוניות", על פי תקנות לשעת חירום. 20 > ארבעה צעירים ישראלים נורים למוות בידי כוחות ירדניים בעת מסע לפטרה. 29 > שישה אזרחים דרוזים נכלאים בעוון סירוב לשרת בצבא.
+ כבשת הרש, רומן תנ"כי של משה שמיר: פרשת בת־שבע מנקודת מבטו של אוריה החיתי. > ירמה של פדריקו גרסייה לורקה בקאמרי. > וואגבונדה, תיאטרון סאטירה פולני, מסייר בארץ. > התערוכה הכללית של אמני ישראל: ותיקים במוזיאון תל־אביב, צעירים בביתן האמנים. > מנחם כהן, אדריכל צעיר ואנונימי, זוכה במכרז לתכנון בניין העירייה החדש בתל־אביב. > דרכו של אדם על פי תורת החסידות, מאת מרטין בובר. > אוגבן, מאסף דברי ספרות בהוצאת סטודנטים באוניברסיטה העברית בירושלים, בהם ברוך חפץ, שמואל בן־נאה, אורי ברנשטיין, מקסים גילן וגבריאל מוקד. ניסיון ליצור במה לא־מפלגתית שתפרסם ספרות "בשל איכותה בלבד". יראו אור שני גיליונות, שיזכו להתייחסות מועטה ולביקורת זועמת־נעלבת של י. גלבוע במעריב. > דרכים חדשות, ביטאון של קבוצת פורשים ממק"י (חנוך בז'וזה, יוסף חסון, מנדל אפרת, יעקב פוגל וש. צירולניקוב), מנסה למצוא דרך ל"קומוניזם לאומי" ולברית עם "הכוחות הציוניים המתקדמים". הביטאון ישנה את שמו בכל גיליון כדי לחמוק מחוק העיתונות. > קונטרס על הנסים מאת אלמוני, מאנשי נטורי קרתא, מוכיח כי לניצחון במלחמת סיני אחראים תכנון קפדני ועדיפות בציוד ובכוח אדם ולא מעשי נסים.

אפריל 1 > מלווה כספי צרפתי לישראל. 2 > דוד בן־גוריון: "ישראל לא תזכה לשלום כל עוד נאצר שולט במצרים". 3 > נחנך בית העיתונאים בתל־אביב. 6 > שגריר ברה"מ, אלכסנדר אברמוב, חוזר לישראל. 7 > מתחיל לפעול מכון וינגייט, סמוך לנתניה. 13 > נחשף קשר של רמטכ"ל צבא ירדן להפלת המלך חוסיין. הרמטכ"ל נמלט לדמשק וקורא משם להתנגד למשטר. חוסיין מכריז על משטר צבאי ומפזר את המפלגות. 17 > נחום גולדמן, שביקר בחריפות את הפלישה לסיני, מסייר בנצרת ובכפרים ערביים בגליל, סועד על שולחנו של הבישוף ג'ורג' חכים וקורא שוב לישראל להשתלב במרחב. 18 > משה שמיר נואם על "המשבר הגדול" של ספרותנו ומסביר כי שתיקת הסופרים היא סימן לרנסנס תרבותי: "ספרות שאינה משתהה לחקור ולהתלבט, אלא מתפרצת 'לכבוש את המציאות' ומתגייסת לכל הנדרש ממנה, מחזות, פזמונים, כרזות ואפילו חוברות תעמולה". > ערב שירה ערבית במועדון אל אחאא' בחיפה. 25 > הצי השישי נשלח למזרח התיכון

כלכלית של ריסון העובדים (חנין, בהכנה). בברכתו של בן־גוריון אימץ הוועד הפועל של ההסתדרות, ב־6 בינואר 1952, החלטה שהתנתה כל תוספת שכר בעליית התפוקה והיעילות. הקמת המעברות סימנה את צמצום היקף האחריות החברתית לעלייה ההמונית, וכן את הטלת האחריות לפרנסת העולים על העולים עצמם (שם). זה היה מהלך חשוב ביצירתו של שוק העבודה המפוצל, שאפיין את ישראל של שנות החמי־שים. שוק עבודה זה נבנה משני מגזרים, שכל אחד מהם אופיין בסוג אחר של הזדמנויות תעסוקתיות ותנאי עבודה: במגזר הראשון הוצעו תנאי עבודה ושכר מוגנים, יציבות תעסוקתית, ביטחון בעבודה ואפשרויות קידום. מגזר זה כלל חלק מסוים מן הפועלים הוותיקים ובנוסף את השכבה הביורוקרטית, שהלכה וגדלה בשנים ההן, ואת העובדים האקדמאים. אל המגזר השני – חלקו התחתון והמקופח יותר של שוק העבודה המפוצל – נדחקו העולים החדשים, ובעיקר העולים המזרחים.

הצטרפות הציונים הכלליים לממשלה ב־1952 היתה ביטוי פוליטי לברית החברתית החדשה של מפא״י עם השכבות האמידות של היישוב הוותיק. במסגרת ברית זו, מפא״י היתה נכונה לאפשר לשכבות אלה חזרה לחיים נוחים יחסית, להניח לבורגנים ״לחיות בארץ הזאת״ – כמאמרה של סיסמת הבחירות המפורסמת של הציונים הכלליים בבחירות 1951. את עיקר הנטל הכלכלי העבירה מפא״י לתחתית שוק העבודה – אל העובדים שנדרשו להמשיך בהתאפקות ובריסון, מתוך ״אחריות לאומית״. המשך השליטה המלאה בהתארגנויות העובדים, ואף הגברתה, נהפכו בתנאים אלה לחיוניים ביותר. השליטה היתה למעשה תנאי מוקדם לריסון העוב־דים באופן יעיל. במצב עניינים זה, התפתחויות דמוקרטיות באיגודים מקצועיים – כמו אלה שביקשו לעצמם הימאים – נתפסו כסיכון. שביתת הימאים נשברה בשל הדרישות הדמוקרטיות של השובתים, ובגלל דרישות אלה ראו השלטונות צורך לשבור אותה בדרך של ״יראו וייראו״.

הרטוריקה של שבירת השביתה היתה, במידה רבה, פעילה בהסוואת דיכוי השביתה ובהסתרת האינטרסים הכוחניים שהנחו את הדיכוי. היא אופיינה בכמה מהלכים מקבילים: הטיעון הציוני־לאומי, שהציג את השובתים כבוגדים במאמץ הלאומי; הפגיעה ב״משק״, גירסה כלכלית של הטיעון הראשון; הפגיעה בדמוקרטיה ובשלטון הרוב; השימוש האורווליאני ברטוריקה פועלית, שהדגישה את האינטרסים של ציבור העובדים לצורך דיכוי שביתת עובדים.

במישור הטיעון הלאומי ביקשה הנהגת מפא״י – הן בממשלה, הן בהסתדרות והן במועצת פועלי חיפה – להכפיף את מאבקי העובדים ל״אינטרסים של המדינה״, כפי שנקבעו על ידה. כך אמר, למשל, פנחס לבון בדיון על השביתה בכנסת:

> לא כל שביתה היא קדושה ואין זכות לציבור פועלים להכריז שביתה על דעת עצמו ובלי הסכם ההסתדרות, שקבעה חוק זה עוד בימי המנדט, כדי לשמור על ״המדינה בדרך״. גם כיום לא נשתנו התנאים, ויש שטחי חיים בהם אין ההסתדרות יכולה להרשות שקבוצת בחורים תקבע לעצמה. חופש השביתה קשור **באחריות לאומית**, אחרת יהיה חופש זה **להפקרות**... אני רואה חובה **פועלית וממלכתית** לא להפקיד את הצי בידי קבוצת בחורים שישתקו את הצי מתוך חוסר אחריות. ...לא ייתכן שמאות בחורים ינתקו המדינה מקשריה עם עולם החוץ (דבב, 11.12.1951; ההדגשות נוספו).

הימאים השובתים הוצגו כבוגדים בערכים הלאומיים. נושא הדגל בעניין זה היה דבב, עיתון ההסתדרות, ובשנות החמישים – אחד מן העיתונים הנפוצים בישראל. הימאים השובתים תוארו כפוגעים ב״מדינה שבמצור״, וכן בהגעתם של עולים לישראל. אף מוטיב השואה לא נעדר מההתקפות על הימאים: בן־גוריון קבל בכנסת – בימים שבהם התנהל המשא ומתן על השילומים – על כך שנציגי הימאים פנו ל״ברלין הנאצית״ (שם, 15.12.1951). דוגמה שמלכדת את רוב המוטיבים הלאומיים היא מכתב גלוי של א. האפט לישראל גלילי – אז איש מפ״ם (שעדיין כללה את אחדות העבודה) – שבו בין השאר נכתב:

> לאחר שהושמד שליש עמנו הננו עומדים, חלילה, לפני שואה חדשה. אמנם, הגיעה אלינו עלייה גדולה. אך רבבות עולים־אחים עודם מתפלשים בימים אלה בבוץ וברפש ללא גג מעל ראשיהם. ואנו – הננו בתהליך של מלחמת אחים (שם, 23.12.1951).

המישור השני ברטוריקה של הדיכוי הציג, כאמור, את הימאים כפוגעים ב״משק״ – הביטוי הכלכלי של העניין הלאומי. ה״משק״ הוצג כביטוי של האינטרס הכללי, ללא כל אבחנה בין עובדים למעבידים, בין שולטים לנשלטים. עד היום זהו מוטיב חוזר בהצגת שביתות בתקשורת הישראלית: שובתים מוצגים תמיד כקבוצה אינטרסנטית הגורמת נזק ל״משק״; בכל שביתה מזכירים לנו שה״משק״ ניזוק במיליוני שקלים, ומציגים בפנינו קבוצות אזרחים שנפגעות מן השביתה. הצגה כזו של אינטרס פרטי כאינטרס כללי היא אחד האפקטים הבולטים של השליטה ההגמונית.

המישור השלישי ברטוריקה של הדיכוי היה הצגת השובתים כפוג־עים בדמוקרטיה. התנהלה מערכת הסברה רחבה, שהציגה את השובתים כחבורה של מפירי חוק, כקבוצת בריונים הפוגעת במדינה הצעירה. כך, למשל, תוארה התנגדות הימאים לפלישת השוטרים לאונייה:

> שוטרים ניסו לעלות לאונייה. מעל האונייה החלו להתקיף את השוטרים בקרשים, סכינים, שמן חם... אנשי המשטרה הפצועים שעלו על האונייה לא קיבלו עזרה ראשונה מאת האנשים שבאונייה (שם, 16.12.1951).

לשון התיאורים היא אורווליאנית ממש: השוטרים המתקיפים הם המותקפים; הימאים המצויים בתוך האוניות הם התוקפים. ב״דבר היום״, מאמר המערכת של דבב, ההתנגדות להתארגנות דמוקרטית של עובדים מתוארת כהגנה על הדמוקרטיה:

> התמרדות חסרת טעם וחסרת תקווה נגד המשטר הדמוקרטי של מדינתנו... להשליט רצון של מיעוט על הרוב, על ממשלת הארץ, על הכנסת... המערכה היא עתה על כך, אם יש תוקף להחלטות הרוב במדינה, או שאנו נעשים ציבור ללא יסודות ממלכתיים. המדינה תשלוט בכל אזרחיה בכוח

1957 לאות תמיכה בחוסיין. המתיחות בירדן מתגברת. גל מעצרים והגליות. 28 > מעריב מדווח על "הפיכה עדתית" שיוצאי תימן מתכננים לבצע בעיריית ראשון לציון. 30 > תערוכת נשק של צה"ל בגני התערוכה בתל־אביב.

+ שמחה פלפן ואפרים ריינר כותבים בהדים, רבעון הקיבוץ הארצי, על כישלון מפ"ם במניעת המלחמה והיעדר מדיניות שלום של המפלגה, וקוראים לביטול הממשל הצבאי ופתרון שאלת הפליטים. המאמר מופץ בסטנסיל בקיבוצים, לאחר שהנהגת המפלגה מנסה למנוע את הדפסתו. > "לשם מה יזמתי מסע סיני?", חוברת שחיבר בן־גוריון מסבירה כי המלחמה השיגה את מטרותיה המדיניות המתוכננות. > נפתח מועדון התיאטרון של תיאטרון הקאמרי בהנהלת יוסף מילוא, מועדון קברט לחברים. > הנשיא יצחק בן־צבי מבקר ביישובי עולים בגליל ומגלה שלושים וחמש משפחות שפנו למיסיון לאחר שלא נקלטו בארץ. > מופיע בשליחות הנידונים למוות, ספר של יואל בראנד על שואת יהודי הונגריה ועל הפעילויות להצלת יהודי אירופה, שמצורף לו מאמר אפולוגטי של משה שרת הדוחה את האשמות בראנד כלפי הסוכנות. שלום רוזנפלד מצביע על עשרות שינויים שהוכנסו בתרגום לעברית מהמקור בגרמנית, במטרה להעלים סימני מתיחות במגעים בין נציגי הסוכנות לבראנד. > אשר אהבנו, שירים מאת נתן יונתן.

'אוגדן, קובץ ספרותי', עורך ברוך חפץ, אדר תשי"ז.

מאי 1 > זאב שיף מפרסם בהארץ סדרת מאמרים על הש.ב., המחתרת ורצח קסטנר, בהתבססו בין השאר על מידע רשמי, ובכלל זה הודאה בקיום מעקב ממושך אחרי אנשי המחתרת ובכך ששניים מהנאשמים ברצח שימשו מודיעים של המוסד. ברקע, שמועות שמפיצים עיתונים אחרים וכן סנגורו של מנקס, אחד הנאשמים, על ידיעה מוקדמת של הש.ב. על הרצח ואף על מעורבות ברצח, כדי להסיט את תשומת הלב מהנסיגה מסיני ולהעלים מידע על פעולות הסוכנות בזמן השואה. 2 > מגעים לשילוב ישראל במסגרת דוקטרינת אייזנהואר; מפ"ם ואחדות העבודה מתנגדות. 6 > במצעד הצבאי לרגל יום העצמאות בתל־אביב מוצג שלל ממלחמת סיני. > המשורר אורי צבי גרינברג זוכה בפרס ישראל. 8 > כנס המונים של תנועת הידידות ישראל־ברה"מ ביער הצבא האדום שליד אבו ע'וש. 10 > שביתה במפעל אתא, בעקבות דרישת העובדים לקרן פנסיה ותגמולים ולהעלאת שכר. היא תימשך יותר משלושה חודשים, שבמהלכם יטילו העובדים מדי פעם מצור על חנויות המפעל. > עשרות צעירים בכפר עראבה נעצרים לחקירה; המשטרה אינה מציגה האשמות. 12 > בסיכום החקירה המוקדמת של יעקב חרותי מודיעה התביעה כי תדרוש מהנאשם להוכיח בבית המשפט שאינו חבר מחתרת, בהתאם לתקנות לשעת חירום למלחמה בטרור. חרותי יזוכה מאשמה זו ויורשע בהדבקת כרוזי השמצה נגד שופט. 20 > האוניברסיטה העברית בירושלים מונעת מסטודנטים ערבים להשתתף בטיול לאתרים ארכיאולוגיים מתקופת הצלבנים. הסטודנטים הערבים במחלקה להיסטוריה שובתים בחמשת ימי הטיול. 29 > נפתחת ועידת מק"י ה־13, בסימן פרישות ובצל איומי פילוג מצד החלק הערבי במפלגה. בלחץ אמיל חביבי מתקבלת החלטה המכירה ב"זכות הגדרה עצמית של העם הערבי עד להיפרדות", שמשמעותה חזרה לגבולות החלוקה. ההחלטה מוסתרת ומתפרסמת רק מקץ כמה שבועות. 30 > ארבע אוניות מלחמה אמריקניות עוברות את תעלת סואץ ומתמקמות בים סוף. 31 > יואל בראנד טוען במאמר בהארץ כי לדעתו היה ממש בהצעת אייכמן לחילופי יהודים תמורת משאיות, וכי סירובה של הסוכנות להתייחס ברצינות להצעה מנע הצלתם של עשרות אלפי יהודים.

+ רואים אור שבתאי צבי והתנועה השבתאית בימי חייו, מחקרו של גרשם שלום; כערער בערבה, רומן מאת מרדכי טביב; גיליון ראשון של מעריב לנוער. > לקראת פסטיבל הנוער הדמוקרטי במוסקבה מגיעה תערוכה נודדת לנצרת. בין הציירים: גרשון קניספל, רות שלוס, אחמד ביארי ומשה גת. > סנונית בחוף מיומבה, הצגה על פי מחזה של יהושע הלוי, בהבימה: אונייה ישראלית מגיעה לחופי אפריקה. השחורים מתגלים כציונים, והמלחים נושאים נערות מקומיות ומביאים אותן לארץ.

יוני 2 > העולם הזה מפרסם תוכנית שלום, שבבסיסה איחוד עם ירדן. 3 > בהתנגדות מק"י ובהימנעות מפ"ם ואחדות העבודה מאשרת הכנסת את ההצטרפות לדוקטרינת אייזנהואר. 4 > "שירת ברוך מרחיב גבול", של אורי צבי גרינברג על

ההחלטות הדמוקרטיות, ולא תיתן להרוס את היסוד הממלכתי החדש (שם, 16.12.1951).

וכך הוסיף וכתב האפט במכתב הגלוי שלו לגלילי:

המוצא היחיד – להגביל את עצמנו... [להכרעות] דמוקרטיות של הכנסת ושל ההסתדרות. אבל אם הינך שולל את הדרך הזאת – ומעשיך מוכיחים זאת – תשקול היטב לאן תביא דרכך־דרככם! לנו אין דרך אלא לעמוד בשער (שם, 23.12.1951).

תפיסת הדמוקרטיה המתבטאת כאן מצטמצמת לעקרון "שלטון הרוב" (וזו, כידוע, תפיסה רווחת בישראל עד עצם היום הזה). למישור זה שייכים גם מוטיבים מקרתיסטיים הקשורים לאווירת המלחמה הקרה ולהתגבשות האוריינטציה המערבית החד־משמעית של ישראל. בין היתר הועלתה טענה, שמנהיגי הימאים הם אנשי ה"קומינפורם" (ארגון המפלגות הקומו־ניסטיות הגדולות בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה). בעיתוניה של מפא"י רווחו דיווחים כדוגמת: "יוצאי פ.ק.פ.־מק"י הם המנהלים בשם מפ"ם את פעולת ההסברה והתעמולה בעניין הימאים" (שם, 11.12.1951), או "קבוצה מאורגנת של פרחחים וכמה 'ימאי־יבשה', מהם חברי מפ"ם־מק"י מובהקים" (שם, 16.12.1951). בדיון בכנסת אמר פנחס לבון, כי "הנוש־אים את עיניהם אל משטר טוטאליטרי החליטו כי הגיעה השעה אצלנו לתמרון ראשון במערכה נגד משטר הדמוקרטיה... [זוהי] התמרדות חסרת טעם וחסרת תקווה נגד המשטר הדמוקרטי" (שם, 11.12.1951).

מימד אחרון בשיח המפא"יניקי, שנגע לשביתה, היה שימוש ברטו־ריקה פועלית לצורך דיכוי עובדים. דיכוי השביתה תואר כמעשה שמגן על האינטרסים האמיתיים של העובדים, ואפילו מציל אותם. השימוש ברטוריקה זו קשור לדפוסי הביטוי של מפא"י בימים שלפני קום המדינה. בשנות החמישים המוקדמות – שנות המעבר לברית חברתית חדשה ולאסטרטגיה של "ממלכתיות" – רטוריקה זו סייעה בהתחברות לתפיסו־תיהם המעמדיות של רבים מתומכי המפלגה. היכולת להשתמש ברטורי־קה, שעדיין נתפסה כאמינה, קידמה את מפא"י בהובלת המהלך שדרש הכפפת האינטרסים של העובדים לצורכי יצירת ברית חברתית חדשה.

מתוך הדוגמאות הרבות של שימוש ברטוריקה זו, בימי השביתה, בחרנו בכמה התייחסויות. וכך תוארו השובתים: "הימאים הנלחמים בהסתדרות ובמשק הפועלים" (שם, 20.12.1951); וזה יהיה דינם: "[השוב־תים] יצטרכו לתת דין על מעשיהם הרבים: על חתימת הסכם נפרד עם מעבידים בניגוד להסתדרות, על קבלת תמיכה כספית משונאי מעמד הפועלים" (שם, 26.12.1951); מול השובתים ניצבו "פועלי ישראל חברי ההסתדרות" (שם, 20.12.1951); וכך הוצג סיכום העימות עם השובתים: "הימאים ומדריכיהם נסוגו לפני כוחו המאורגן של הפועל העברי בארץ, אשר הפעיל – באמצעות המוסדות העליונים של תנועת העבודה – את מלוא כוחו המוסרי והארגוני" (שם, 26.12.1951).

מפא"י של ראשית שנות החמישים התבססה על תמיכתן של שכבות נרחבות של פועלים. אך לבחירתה בברית היסטורית עם שכבות הציבור המבוססות היה, בבוא הזמן, מחיר: ההתרחקות מהשכבות החלשות היתה רב־ממדית, כלכלית, חברתית ותרבותית, והיא היתה תחילת יצירתו של המבנה החברתי־פוליטי של ישראל בשני העשורים האחרונים.

דפוסי ההבניה של השביתה והשובתים, כפי שהותוו על ידי מפא"י בפרשת שביתת הימאים, ממשיכים לאפיין את הדיון במאבקי עובדים בישראל עד היום: השובתים מוצגים תמיד כמבטאי אינטרסים סקטוריא־ליים הפוגעים באינטרס הכללי, באינטרס הלאומי וב"משק". אחת המשימות של הניתוח הביקורתי, אשר יחזיר את המימד החברתי־מעמדי לדיון, צריכה להיות התמודדות עם הבניה זו ופירוקה.

דב חנין – החוג למדע המדינה, אוניברסיטת תל־אביב
דני פילק – המכון להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות ע"ש כהן, אוניברסיטת תל־אביב

1957 כיבוש סיני מתפרסם במעריב. 9 < למרחב מספר על גילוי רשת ריגול גדולה במשולש, שהפעילה ילדים והתגלתה עקב עדותו של נער. 10 < אליעזר ליבנה מתאר בבטרם "מעמד עליון חדש" של שכבת העסקנים הפוליטים הבכירים בישראל, ומנתח את השפעתם על המערכת הפוליטית. 14 < תופיק זיאד נשפט לתשעה חודשי מאסר. זיאד מתלונן על עינויים; אנשי המשטרה בטבריה מאשימים שתקף אותם בכלא. 19 < בן־גוריון משיב בכנסת על שאילתות בנושא הש.ב. ומודה לראשונה בקיומו. מפלגות האופוזיציה מתלוננות על בילוש פוליטי ודורשות פיקוח פרלמנטרי. 21 < ראיון של ויליאם אטווד עם נאצר מתפרסם במעריב. 22 < נודע שקציני צבא ישראלים לומדים בבתי ספר צבאיים בארה"ב. 25 < נציגי מק"י בעיריית נצרת יוזמים את פיטוריו של מהנדס העיר היהודי. הפיטורין נפסלים על ידי שר הפנים, ובתגובה פורשים שני חברי קואליציה עירונית ומצטרפים לדרישת מק"י להדיח את ראש העירייה. הממשלה שוקלת לפזר את העירייה אם יצליח ניסיון ההשתלטות של מק"י. < כוחות משטרה הורסים בית של שני חדרים בכפר עראבה; זהו מקרה ראשון של הריסת בית בגלל היעדר רשיון בנייה. אחרי ההריסה יבוצעו מעצרים נרחבים בעראבה ובכפרים סמוכים.

+ כתבות ברוב העיתונים על חבורות תלמידים "בני טובים", ילידי הארץ ממשפחות מבוססות ובתי ספר מובילים, שנתפסו בביצוע עבירות שונות; דיונים על "מצב הנוער". < צעדים ראשונים למימוש התוכנית הממשלתית לייהוד הגליל: משרד החקלאות מסרב להמשיך להחכיר לתושבי הכפר כאוכב אל האג'א אדמות שעיבדו אחרי שבעליהן נמלטו במלחמה. עבודות הפיתוח מתבצעות בחסות המשטרה. במקום תתיישב קבוצת אנשי צבא משוחררים. < הזמרת בעלת הקרחת בתיאטרון זירה. רואה אור עיר היונה, מאת נתן אלתרמן. שועל המדבר, סרט מצרי דובר צרפתית מוקרן בארץ [סרטים בערבית אינם מוקרנים בבתי קולנוע יהודיים]. < תיאטרון אורות בירושלים מציג את זה קרה בג'ונסגולף, מחזה של עולה חדש מרומניה על מתיישבים לבנים באמריקה הנאלצים להרוג אינדיאנים להגנתם. < הרב פנחס מ. אלתר מוכתר כראש ישיבת "שפת אמת" בירושלים.

יולי 2 < נפתח משפט רצח קסטנר. שלושת הנאשמים כופרים באשמה. < הרבנות הראשית מורה לרבנויות האזוריות להכין רשימות של נשים נוכריות הנשואות ליהודים. 4 < ארה"ב מבטלת את האמברגו על נשק לישראל. 5 < בעקבות ביקורות ציבוריות על הפעלת צנזורה על סרטים ומחזות, עורך יו"ר הוועדה לביקורת סרטים ומחזות, ז. מליון, הקרנה למוזמנים של קטעי סרטים שקוצצו. < בן־גוריון מודיע לחברי כנסת ערבים על הקלות בממשל הצבאי: ביטול הצורך ברשיונות תנועה מהגליל לעכו, נצרת ועפולה, הקלות בשעת העוצר במשולש, הלוואות לחקלאים, הסדרת אספקת מי שתייה לכפרים ועוד. 7 < נאצר מודיע כי מצרים לא תכיר בישראל כל עוד לא תבצע את החלטות האו"ם מ־1947. 9 < חזי לופבן, עורך השבועון רימון, מבקש מבן־גוריון לפרסם בעיתונו פרקים מיומנו מתקופת המלחמה כדי לסייע במאבק העיתון נגד "גורמים שונים העוינים את המדינה וחותרים בעזרת פרסומי השמצה ושטנה תחת יסודותיו של המשטר הדמוקרטי". < הממונה על הש.ב. מופיע בישיבה של ועדת החוץ והביטחון ומדווח, בראשונה, על מבנה השירות. 14 < פסטיבל שירה ערבית בכפר יאסיף. 22 < מתפרסמת צוואתו של ג'יימס דה רוטשילד, שבה הורה להקצות שישה מיליון לירות להקמת משכן קבוע לכנסת. מחליטים להקים את המשכן באזור הקרייה. 24 < עמוס בן־גוריון זוכה במשפט הדיבה נגד שורת המתנדבים. מפסק הדין נעלם עמוד שהכיל ביקורת על מפכ"ל המשטרה, יחזקאל סהר, שהעיד לטובת התובע. 28 < משלחת ישראלית, המפוצלת בין מק"י למפלגות הפועלים הציוניות, מגיעה לפסטיבל הנוער הבינלאומי במוסקבה. על חבריה נאסר לחלק חומר מודפס באנגלית וברוסית. אנשי מפ"ם ומפא"י טוענים כי נציגי מק"י השמיצו את המדינה בספרם על שחיתות מינית בקיבוצים. 31 < מתקבל חוק לתיקון דיני העונשין (ביטחון המדינה). בין סעיפיו: "קיים אדם מגע עם סוכן זר, ואין לו הסבר סביר לכך, רואים אותו כאילו מסר ידיעה סודית בלי להיות מוסמך לכך". החוק מגדיר כידיעה סודית כל ידיעה שנקבעת ככזו על ידי הממשלה.

+ ראשית המודרניזם בציור הישראלי: תערוכה במוזיאון ישראל על הציור בשנות העשרים והשלושים. < ג'וקי ארקין מציג תוכנית פנטומימה במועדון התיאטרון. < תיאטרון סאטירי חדש: סמבטיון. תוכנית ראשונה: הצילו, שריפה ב־12

בטרם – כתב־עת למדיניות ענייני חברה ובקורת', עורך אליעזר ליבנה, 10.6.57.